

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ОСАДЧИЙ СЕРГІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 349.4

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ
ЗЕМЕЛЬ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор **Шульга Михайло Васильович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри земельного та аграрного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Носік Володимир Васильович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету;

доктор юридичних наук, професор **Каракаш Ілля Іванович**, Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права.

Захист відбудеться 25 квітня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 22 березня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Землі трубопровідного транспорту являють собою особливу групу земель, які входять до складу єдиної категорії земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, які надаються для розміщення наземних і надземних трубопроводів та їх споруд, а також під наземні споруди підземних трубопроводів. Земельний кодекс України передбачає необхідність встановлення спеціального правового регулювання відносин щодо використання та охорони даних земель на рівні закону. Проте відповідний нормативно-правовий акт за більше, ніж 15 років, так і не був прийнятий.

Відсутність спеціальної правової регламентації відносин щодо використання та охорони земель трубопровідного транспорту обумовлює виникнення значної кількості теоретичних та практичних проблем в зазначеній сфері. Йдеться, зокрема, про відсутність чіткого порядку будівництва трубопровідної системи як лінійних об'єктів на землях, які були передані у власність чи користування інших осіб; ускладнену процедуру передачі у власність чи користування земельних ділянок, на яких розміщені об'єкти трубопровідного транспорту без встановлення обмежень в частині подальшого використання відповідної земельної ділянки; складність оформлення речових прав на земельні ділянки трубопровідного транспорту тощо. Наслідком вищевказаного є відсутність гарантій безпечної експлуатації трубопровідного транспорту, а отже потенційна можливість техногенних катастроф.

У той саме час трубопровідний транспорт являє собою невід'ємну частину Єдиної транспортної системи України, який переважно використовується для транспортування стратегічно важливих природних ресурсів – нафти та газу. За обсягами вантажних перевезень трубопровідний транспорт посідає друге місце після залізничного відповідно до даних Державної служби статистики України. Отже, стабільна та безпечна робота трубопровідного транспорту є принципово важливою не тільки з точки зору забезпечення екологічної безпеки та охорони земель, а й для нормального перебігу економічних відносин в державі.

Науково-теоретичною базою дисертаційної роботи послужили як вітчизняні, так і зарубіжні наукові джерела з теорії права, земельного, екологічного, господарського, цивільного права та інших галузей правової науки. Зокрема, йдеться про праці таких українських науковців у галузі земельного та екологічного права: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, Ю. О. Вовка, О. А. Вівчаренка, А. П. Гетьмана, В. І. Гордєєва,

С. В. Гринька, Б. В. Даниленка, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Т. О. Коваленко, І. О. Костяшкіна, М. В. Краснової, П. Ф. Кулиничка, Л. В. Лейби, Т. В. Лісової, Н. Р. Малишевої, А. М. Мірошниченка, В. Л. Мунтяна, В. В. Носіка, О. М. Пашенка, О. О. Погрібного, А. І. Ріпенка, В. І. Семчика, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитонової, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та інших.

Автором використовуються наукові доробки представників російської земельно-правової та еколого-правової науки: Г. О. Аксеньонка, В. П. Балезіна, С. О. Боголюбова, М. М. Бринчука, Б. В. Єрофєєва, Ю. Г. Жарикова, І. О. Іконицької, О. С. Колбасова, О. М. Колотинської, М. І. Краснова, О. І. Крассова, В. В. Петрова та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Проблеми правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту, що становлять предмет дисертації, відповідають плану науково-дослідницької діяльності кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державна реєстрація № 0111U000962). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 24 грудня 2010 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень, які стосуються правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту, визначення сучасного стану і основних тенденцій розвитку правової регламентації відносин у зазначеній сфері, виявлення проблем, що виникають при регулюванні відповідних земельних відносин, і розроблення конкретних пропозицій щодо їх вирішення.

Відповідно до поставленої мети визначено й основні завдання дослідження:

– висвітлити існуючі засади розвитку законодавства в галузі використання та охорони земель, зайнятих об'єктами трубопровідного транспорту;

– з'ясувати поняття та склад земель трубопровідного транспорту;

– визначити правові засади безпечного функціонування трубопровідного транспорту як складової національної транспортної системи;

– розкрити правові форми використання та охорони земель трубопровідного транспорту;

– з'ясувати специфіку правовідносин щодо використання та охорони земель трубопровідного транспорту;

– охарактеризувати особливості суб'єктно-об'єктного складу даних правовідносин;

– надати характеристику специфіці правової охорони земель трубопровідного транспорту;

– сформулювати теоретичні висновки і практичні рекомендації щодо вдосконалення відповідних правових приписів.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту.

Предметом дослідження є правові засади використання та охорони земель трубопровідного транспорту.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: діалектичний, формально-юридичний, метод аналізу та синтезу, системно-структурний, формально-логічний, історико-правовий, метод моделювання. У роботі використовувалися: діалектичний метод – для вивчення вказаної проблеми в єдності та взаємодії з іншими елементами соціальної дійсності, а також у розвитку, тобто для спостереження за процесом удосконалення правових норм, що вивчаються; формально-юридичний метод – під час аналізу змісту норм, що регулюють відносини з володіння, використання, розпорядження, охорони та управління землями трубопровідного транспорту, розробки нових норм (змін до чинних нормативно-правових актів, що регулюють дану групу відносин); методи аналізу та синтезу – для вивчення окремих елементів правового режиму вищевказаної групи земель; системно-структурний метод – у процесі класифікації відносин, що складаються в процесі володіння, використання, розпорядження, охорони та управління землями трубопровідного транспорту; формально-логічний метод – з метою виявлення суперечностей чинного законодавства в досліджуваній сфері й розробки пропозицій стосовно його вдосконалення; історико-правовий метод – для вивчення історії розвитку правового регулювання використання та охорони земель трубопровідного транспорту; метод моделювання – для конструювання нових і модифікації існуючих норм права.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в земельно-правовій науці України здійснено комплексну наукову розробку правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту. У результаті проведеного дослідження сформульовано

наступні основні висновки та пропозиції, які мають наукову новизну й практичну значимість і виносяться на захист.

У дисертації *вперше*:

– запропоновано періодизацію становлення й формування законодавства у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту та надано характеристику періодів: дорадянський (з кінця XVIII сторіччя до 1917 р.); радянський (з 1917 р. до 1990 р.); сучасний (з 1991 р. по теперішній час);

– запропоновано класифікацію земельних прав та обов'язків суб'єктів трубопровідного транспорту на: основні (передбачені ЗК України), додаткові (встановлені іншими нормативно-правовими актами), спеціальні (які стосуються експлуатації об'єктів трубопровідного транспорту);

– встановлено, що комплекс заходів з правової охорони земель трубопровідного транспорту необхідно поділити на загальні та спеціальні. До складу останніх відносяться заходи, передбачені спеціальним законом, яким визначено режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів;

– визначено, що під охоронними зонами об'єктів трубопровідного транспорту слід розуміти сукупність земельних ділянок, прилеглих до земель, призначених для розміщення об'єктів трубопровідного транспорту, в межах яких встановлюються особливі умови використання земельних ділянок, що зумовлюють обмеження прав суб'єктів земельних відносин та забезпечують збереження, міцність і стійкість об'єктів трубопровідного транспорту, охорону земель;

– доведено, що сутність правового режиму охоронних зон об'єктів трубопровідного транспорту становить сукупність особливих умов використання земель та інших природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, охорони об'єктів, навколо яких встановлена охоронна зона, охорони життя і здоров'я громадян, які здійснюють трудову діяльність чи перебувають в межах охоронної зони, їх соціальних гарантій і пільг;

– обґрунтовано, що специфіка правового режиму земель в межах охоронної зони об'єктів трубопровідного транспорту зумовлена сукупністю нормативно закріплених обмежень у використанні цих земель, а також спеціальних обов'язків щодо підтримання їх у стані та відповідно до мети встановлення такої зони.

Удосконалено:

– поняття земель трубопровідного транспорту, до яких слід відносити земельні ділянки, надані для розміщення, експлуатації та

утримання, будівництва, реконструкції, ремонту і розвитку наземних і підземних трубопроводів та їх споруд, наземних споруд підземних трубопроводів, а також інших об'єктів трубопровідного транспорту;

– теоретичне положення щодо первинних і похідних підстав набуття прав на земельні ділянки трубопровідного транспорту державою, територіальними громадами та юридичними особами і припинення цих прав.

Набули подальшого розвитку науково-теоретичні ідеї, положення, висновки й рекомендації щодо:

– необхідності внесення змін до статті 2 Закону України «Про трубопровідний транспорт», яку запропоновано викласти в наступній редакції: «систему трубопровідного транспорту України становлять: магістральний трубопровідний транспорт; транскордонний магістральний трубопровідний транспорт; промисловий трубопровідний транспорт»;

– закріплення на нормативно-правовому рівні особливостей правового режиму земельних ділянок, на яких розміщені об'єкти промислових трубопроводів, а також властивостей використання та охорони земель в межах охоронних зон об'єктів промислових трубопроводів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані:

1) *у науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення та дослідження проблем використання й охорони земель трубопровідного транспорту, визначення нових напрямів розвитку законодавства в цій сфері;

2) *у нормотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства в сфері використання й охорони земель трубопровідного транспорту України, зокрема внесення змін до Земельного кодексу України, Закону України «Про трубопровідний транспорт» та низки підзаконних нормативно-правових актів;

3) *у правозастосовній діяльності* – для поліпшення практичної діяльності органів управління в галузі трубопровідного транспорту;

4) *у навчальному процесі* – для підготовки та проведення лекційних і практичних занять з навчальних дисциплін «Земельне право» та «Екологічне право».

Апробація матеріалів дисертації. Положення й висновки цієї дисертаційної роботи обговорювалися і були схвалені на засіданнях

кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наукові висновки й рекомендації з проблем удосконалення правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту відображені в опублікованих статтях і тезах доповідей та наукових повідомлень.

Окремі положення дисертації доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 10 – 11 травня 2013 р.), «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 11 – 12 травня 2013 р.), «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 1 – 2 червня 2013 р.), «Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності» (м. Дніпропетровськ, 2 червня 2013 р.), «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, 16 – 17 червня 2017 р.).

Структура й обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданнями дослідження, логікою і послідовністю розкриття теми й викладення його результатів. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, які налічують 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 201 сторінку, з яких основного тексту – 182 сторінки. Список використаних джерел налічує 202 найменування та займає 20 сторінок, додаток – 2 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено мету й завдання дослідження, стан наукового опрацювання проблеми; охарактеризовано об'єкт, предмет і методи дослідження; розкриваються одержані внаслідок наукових пошуків основні результати дослідження, їх наукова новизна, теоретичне і практичне значення, наводиться інформація про форми їх апробації.

Розділ 1 «Загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель трубопровідного транспорту» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Генеza законодавства, що регулює відносини у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту»* запропоновано періодизацію становлення й формування законодавства у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту та надано характеристику відповідних періодів: 1) дорадянський період (з кінця XVIII сторіччя по 1917 р.); 2) радянський період (з 1917 р. по 1990 р.)

розвитку законодавства про трубопровідний транспорт. Правові засади використання земель трубопровідного транспорту були значною мірою централізовані. Використання земельних ділянок для потреб трубопровідного транспорту в даний період здійснювалося лише на титулі постійного користування. Охороні цих земель не надавалося належного значення; 3) сучасний період (з 1991 р. по теперішній час) характеризується значним кроком у розвитку законодавства про трубопровідний транспорт у зв'язку з прийняттям спеціального Закону України «Про трубопровідний транспорт».

З набуттям Україною незалежності, проведенням сучасної земельної реформи, законодавчим закріпленням багатосуб'єктності права власності на землю та розширенням титулів, на яких може здійснюватися використання земель, а також прийняттям спеціальних законодавчих актів, присвячених охороні земель, розширились можливості більш повної та детальної правової регламентації відповідних відносин щодо використання та охорони земель трубопровідного транспорту. Доводиться доцільність розробки та прийняття спеціального закону, який би чітко й повно визначав правовий режим цих земель.

У підрозділі 1.2 «Правові засади функціонування трубопровідного транспорту як складової транспортної системи» розкрито сутність категорій «трубопровідний транспорт» та його складових – «об'єктів трубопровідного транспорту».

Проведено дослідження складу земель трубопровідного транспорту як земельних ділянок у складі субкатегорії земель транспорту, які використовуються або призначені для забезпечення розміщення та подальшої експлуатації об'єктів трубопровідного транспорту.

З'ясовано, що фактичне розташування в межах земельних ділянок підземних трубопроводів без наявності необхідних наземних споруд не свідчить про приналежність таких земельних ділянок до земель трубопровідного транспорту, що логічно впливає із змісту чинного національного земельного законодавства.

Підрозділ 1.3 «Поняття земель трубопровідного транспорту» присвячено дослідженню основних ознак та формулюванню конструкції «землі транспорту» і «землі трубопровідного транспорту».

До земель транспорту ст. 67 Земельного кодексу України відносить землі, надані підприємствам, установам та організаціям транспорту для виконання покладених на них завдань щодо експлуатації, ремонту і розвитку об'єктів транспорту. Це не відповідає положенням ст. 19 Земельного кодексу України, яка проголошує поділ земель України на категорії за критерієм цільового призначення, а не суб'єктом використання земель.

Землями транспорту повинні визнаватися землі, надані для забезпечення діяльності та (або) експлуатації об'єктів усіх видів транспорту. До земель, які забезпечують потреби трубопровідного транспорту, мають відноситись земельні ділянки, надані для розміщення, експлуатації, утримання, будівництва, реконструкції, ремонту, розвитку наземних і підземних трубопроводів та їх споруд, наземних споруд підземних трубопроводів, а також інших об'єктів трубопровідного транспорту. Наведені положення мають бути закріплені відповідно до ст. ст. 67, 73 Земельного кодексу України.

З метою забезпечення діяльності організацій та безпечної експлуатації об'єктів трубопровідного транспорту можуть надаватися земельні ділянки для: а) розміщення нафтопроводів, газопроводів, інших трубопроводів; б) розміщення об'єктів, необхідних для експлуатації, будівництва, реконструкції, ремонту, розвитку наземних і підземних будівель, споруд, пристроїв та інших об'єктів трубопровідного транспорту.

У підрозділі 1.4 «Склад земель трубопровідного транспорту» встановлено, що землі трубопровідного транспорту неоднорідні за своїм складом, оскільки в межах основного цільового призначення вони використовуються для різних конкретних цілей. Так, одні з них виступають базисом, наприклад, для будівництва підземних трубопроводів, розміщення та експлуатації наземних та надземних трубопроводів і їх споруд, а інші – для наземних споруд підземних трубопроводів.

Виділено дві групи земель, які безпосередньо використовуються для потреб трубопровідного транспорту: а) земельні ділянки, які були відведені для будівництва та обслуговування наземних і надземних трубопроводів, а також наземних частин підземних трубопроводів, що відносяться до земель трубопровідного транспорту; б) земельні ділянки, в межах яких знаходяться підземні трубопроводи, і які не були вилучені й відведені для користування як землі трубопровідного транспорту, а використовуються власниками земель і землекористувачами для інших потреб, не пов'язаних з обслуговуванням трубопровідного транспорту.

З'ясовано, що суттєвим законодавчим недоліком визначення правового режиму використання та охорони земель трубопровідного транспорту виступає відсутність спеціального правового регулювання даної групи суспільних відносин, які стосуються в тому числі й складу цих земель.

Підрозділ 1.5 «Правові форми використання та охорони земель трубопровідного транспорту» присвячено висвітленню відповідних правових форм користування земельними ділянками зазначеної групи земель та їх охорони. Наголошується, що особливості користування землями трубопровідного транспорту обумовлюються їх цільовим призначенням.

Обґрунтовано тезу, що праву постійного користування землями трубопровідного транспорту як відмінному від правового титулу права власності притаманні певні характерні ознаки, серед яких можна виділити наступні: 1) вузьке коло підстав набуття даного права; 2) можливість виникнення виключно на базі державної або комунальної власності на землі; 3) обмежене законом коло суб'єктів цих правовідносин; 4) правовідносини постійного землекористування виникають у порядку надання або вилучення і наступного надання земельних ділянок на невизначений термін для конкретно встановленого цільового використання; 5) відносно менша стабільність відносин землекористування; 6) такі правовідносини за змістом мають компенсаційний характер для їх суб'єктів, що зобов'язує останніх вносити плату за землю в установленому законом порядку; 7) припинення можливе з обмеженого кола підстав, визначених законом.

Доводиться необхідність юридичного оформлення розміщення підземних трубопроводів за допомогою встановлення земельних сервітутів.

Розділ 2 «Правовідносини щодо використання земель трубопровідного транспорту» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Об'єктно-суб'єктний склад правовідносин щодо використання земель трубопровідного транспорту»* досліджено приналежність земель трубопровідного транспорту як об'єкта права користування. Проаналізовано правовий статус таких суб'єктів, як держава, територіальна громада, юридичні та фізичні особи як власників і користувачів земельних ділянок трубопровідного транспорту.

Встановлено ознаки земель трубопровідного транспорту комунальної форми власності, зокрема, наступні: 1) незважаючи на проведення розмежування земель державної та комунальної власності за приписами закону, була передбачена необхідність здійснювати оформлення права власності на землі комунальної власності за територіальними громадами згідно з п. 9 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності». Установлено, що підтвердженням реєстрації права власності на землі трубопровідного транспорту комунальної власності слугує витяг із Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обтяжень; 2) розташування цих земель у межах населених пунктів, або розташування земельних ділянок під будівлями, спорудами, іншими об'єктами нерухомого майна трубопровідного транспорту комунальної власності, або ж їх перебування у постійному користуванні у комунальних підприємств, установ та організацій трубопровідного транспорту.

Наголошується на доцільності узгодження положень ст. 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт» з чинним земельним законодавством шляхом уточнення положення про те, що приватними суб'єктами господарювання у сфері використання об'єктів магістрального трубопровідного транспорту можуть виступати лише юридичні особи.

Підрозділ 2.2 «Виникнення права користування землями трубопровідного транспорту» присвячено дослідженню підстав набуття права власності та права користування на землі трубопровідного транспорту, які передбачені як цивільним, так і земельним законодавством.

Аналіз зазначених законодавчих приписів дозволив виокремити похідні підстави набуття права власності на землі трубопровідного транспорту державою чи територіальними громадами. До цих підстав запропоновано віднести: а) передачу земель трубопровідного транспорту із державної власності у комунальну чи земельних ділянок комунальної власності у державну власність; б) відчуження земельних ділянок у приватних власників з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; в) придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами.

Проведено аналіз особливостей набуття права власності на землі трубопровідного транспорту юридичними особами. Зроблено висновок, що ключовою особливістю використання прав на землі трубопровідного транспорту є використання таких земель виключно для виконання завдань з експлуатації, ремонту та розвитку об'єктів трубопровідного транспорту. Даний обов'язок єдиний як для власників, так і для користувачів земель трубопровідного транспорту.

У підрозділі 2.3 «Зміст правовідносин щодо використання земель трубопровідного транспорту» проведено дослідження змісту юридичних прав і обов'язків суб'єктів трубопровідного транспорту та поведінки учасників даних правовідносин.

Автором обґрунтовується позиція, що всі земельні права та обов'язки суб'єктів трубопровідного транспорту можна поділити на: а) основні (передбачені Земельним кодексом України); б) додаткові (встановлені спеціальними нормативно-правовими актами); в) спеціальні (які стосуються експлуатації об'єктів трубопровідного транспорту, а також при аваріях).

Зміст правовідносин з використання земель трубопровідного транспорту становить складна система суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів даних правовідносин. Усі права та обов'язки цих суб'єктів з використання земель трубопровідного транспорту тісно

взаємопов'язані, що зумовлює необхідність їх додержання саме у комплексі з метою їх подальшого розвитку та вдосконалення.

Підрозділ 2.4 «Припинення права користування землями трубопровідного транспорту» присвячено дослідженню особливостей припинення права користування зазначеними землями. Автор наголошує, що особа, яка використовує землі трубопровідного транспорту, може добровільно відмовитися лише від постійного користування землею. У випадку припинення юридичної особи шляхом її ліквідації припиняються усі належні такій особі права та обов'язки землекористування – оренди, постійного користування та ін.

Самостійною можливою підставою припинення права постійного користування землями трубопровідного транспорту та права оренди виступає використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам. Особливість примусового припинення прав на земельну ділянку полягає в тому, що воно здійснюється в судовому порядку.

Здійснено теоретичне розмежування підстав припинення права користування земельними ділянками, зайнятими об'єктами трубопровідного транспорту, на безумовні та умовні. Безумовними (обов'язковими) слід вважати такі з них, наявність яких обов'язково пов'язана з припиненням права землекористування (наприклад, добровільна відмова від права користування земельною ділянкою). Наявність умовних підстав лише створює можливість припинення права землекористування. В кінцевому рахунку питання щодо припинення права землекористування вирішується компетентним органом.

Розділ 3 «Правова охорона земель трубопровідного транспорту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Правові заходи охорони земель трубопровідного транспорту та їх класифікація» на підставі аналізу норм чинного земельного законодавства проаналізовано нормативи у галузі охорони вказаних земель та проведено їх диференціацію.

Запропоновано прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, що встановить порядок надання відводів під будівництво трубопроводів.

Наголошено на необхідності посилення державного нагляду і контролю за вказаними землями, а також встановлення регулярного екологічного моніторингу за станом навколишнього природного середовища, що сприятиме й охороні земель трубопровідного транспорту.

Аргументовано пропозицію щодо встановлення режиму екологічної безпеки в процесі землекористування в рамках Концепції розвитку трубопровідного транспорту, в якій мають бути закріплені правові, організаційні, технічні, екологічні та економічні гарантії додержання

підприємствами, установами та організаціями трубопровідного транспорту правил екологічної безпеки.

Підрозділ 3.2 «Правовий режим земель охоронних зон» присвячено аналізу актуальних проблем правового регулювання режиму охоронних зон і порушень правового режиму їх земель.

Досліджено заходи щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики:

1) перегляд просторових характеристик охоронних зон;

2) закріплення особливого порядку внесення відомостей щодо охоронних зон у план зонування території. Він полягає в тому, що зміни мають вноситися за зверненням органу, яких приймає рішення про встановлення охоронної зони. Публічні слухання з питань відображення охоронних зон проводитися не повинні;

3) закріплення на законодавчому рівні визначення правового режиму земель охоронної зони як сукупності нормативно закріплених обмежень у використанні земельних ділянок і їх частин у межах охоронної зони, а також обов'язків по підтримці земельних ділянок та їх частин у межах охоронної зони в стані, який відповідатиме меті її встановлення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і подається вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні сутності правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту, а також формулюванні наукових висновків і рекомендацій з удосконалення нормативно-правових актів щодо регулювання даної сфери відносин. Ключові теоретичні та практичні результати дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції:

1. Законодавство, яке регулює відносини у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту, в тому числі й на землях нинішньої України, пройшло три періоди розвитку: 1) дорадянський період (з кінця XVIII сторіччя до 1917 р.); 2) радянський період (з 1917 р. до 1990 р.); 3) сучасний період (з 1991 р. по теперішній час).

2. Статтю 2 Закону України «Про трубопровідний транспорт» слід викласти в наступній редакції: «Систему трубопровідного транспорту України становлять: магістральний трубопровідний транспорт; транскордонний магістральний трубопровідний транспорт; промисловий трубопровідний транспорт».

3. Під землями трубопровідного транспорту необхідно розуміти земельні ділянки, надані для розміщення, експлуатації та утримання, будівництва, реконструкції, ремонту і розвитку наземних і підземних трубопроводів та їх споруд, наземних споруд підземних трубопроводів, а також інших об'єктів трубопровідного транспорту.

4. В законодавчому порядку необхідно відмовитись від титулу права постійного користування землями трубопровідного транспорту, який обмежує можливості раціонального використання земельних ділянок його суб'єктів, а можливість мати земельні ділянки на праві власності повинна бути визнана за всіма особами, в тому числі за державними і комунальними підприємствами, установами та організаціями.

5. При розробці спеціального нормативно-правового акта, присвяченого регулюванню відносин із використання та охорони земель трубопровідного транспорту, необхідно чітко унормувати наступні питання:

– віднесення земельних ділянок трубопровідного транспорту до державної власності за ознакою розміщення на таких землях об'єктів нерухомого майна трубопровідного транспорту;

– визначення поняття підприємств трубопровідного транспорту, оскільки це дозволить чітко визначити коло осіб, які мають право отримувати в користування, а також бути власниками земель трубопровідного транспорту;

– можливість спрощення процедури набуття земельних ділянок в користування чи у власність для даних потреб, а також встановлення земельного сервіту чи укладення договору суперфіцію;

– закріплення положення про те, що юридичні особи трубопровідного транспорту, з урахуванням проекту будівництва об'єктів трубопровідного транспорту, мають право укладати з власниками земельних ділянок, через територію яких планується будівництво об'єктів трубопровідного транспорту, договір земельного сервіту.

6. Необхідно передбачити внесення відповідних змін до Закону України «Про трубопровідний транспорт», зокрема, ч. 1 ст. 7 даного нормативно-правового акту викласти в наступній редакції: «Об'єкти магістрального трубопровідного транспорту, побудовані за кошти комунальних підприємств або приватних суб'єктів господарювання (крім фізичних осіб-підприємців), належать таким комунальним підприємствам або приватним суб'єктам господарювання на праві власності».

Слід систематизувати розрізнені норми підзаконних нормативно-правових актів та стандартів із питань охорони земель трубопровідного транспорту і на їхній основі розробити ефективні процедури реалізації юридичних, організаційно-технічних, економічних, ґрунтозахисних та

інших землеохоронних заходів.

Особливості регулювання охорони земель трубопровідного транспорту необхідно передбачити в рамках Концепції розвитку трубопровідного транспорту, в якій будуть закріплені правові, організаційні, технічні, екологічні та економічні гарантії додержання підприємствами, установами та організаціями трубопровідного транспорту режиму екологічної безпеки в процесі землекористування.

9. На підставі аналізу актуальних проблем правового регулювання режиму охоронних зон і порушень правового режиму їх земель запропоновані заходи щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики:

- перегляд просторових характеристик охоронних зон, пов'язаний з необхідністю врахування природних особливостей місцевості, ступеня антропогенного навантаження і характеристик об'єкта охоронної зони при визначенні її розмірів і конфігурації;

- особливий порядок внесення відомостей щодо охоронних зон в план зонування території полягає в тому, що зміни мають вноситися за зверненням органу, який приймає рішення про встановлення охоронної зони.

10. Легального закріплення на законодавчому рівні потребує визначення правового режиму земель охоронної зони як сукупності нормативно закріплених обмежень у використанні земельних ділянок і їх частин у межах охоронної зони, а також обов'язків по підтримці земельних ділянок та її частин у межах охоронної зони в стані, відповідному до мети її встановлення. При цьому власники і користувачі об'єктів охоронної зони зобов'язані підтримувати її в певному стані, а так само мають право вимагати здійснення відповідних дій від інших землекористувачів. Разом з цим, власники та користувачі земельних ділянок зобов'язані утримуватися від здійснення заборонених видів діяльності в її межах.

11. Зміст поняття «охоронна зона» визначається юридично значущими ознаками охоронних зон, а обсяг поняття – кількістю охоронних зон, виділених на підставі встановлених ознак з безлічі зон з особливими умовами використання територій. Правовий режим охоронних зон становить сукупність особливих умов використання земель та інших природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, охорони об'єктів, навколо яких встановлена охоронна зона, охорони життя і здоров'я громадян, які проживають або здійснюють трудову діяльність на території охоронної зони, їх соціальних гарантій і пільг.

12. Сутність правового режиму охоронних зон об'єктів трубопровідного транспорту становить сукупність особливих умов використання земель та інших природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, охорони об'єктів, навколо яких встановлена охоронна зона, охорони життя і здоров'я громадян, які здійснюють трудову діяльність чи перебувають у межах охоронної зони, їх соціальних гарантій і пільг. Специфіка правового режиму земель в межах охоронної зони об'єктів трубопровідного транспорту зумовлена сукупністю нормативно закріплених обмежень у використанні цих земель, а також спеціальних обов'язків щодо підтримання їх у стані відповідно до мети встановлення такої зони.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Осадчий С. Ю. Особливості використання земель трубопровідного транспорту за договором суперфіцію. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 2 (1). С. 98–102.

2. Осадчий С. Ю. Загальні ознаки права комунальної власності на землі трубопровідного транспорту. *Європейські перспективи*. 2013. № 7. С. 161–165.

3. Осадчий С. Ю. Особливості використання земель трубопровідного транспорту за договором земельного сервітуту. *Наше право*. 2013. № 8. С. 147–151.

4. Осадчий С. Ю. Общие признаки правового режима земель трубопроводного транспорта по законодательству Украины. *Закон и жизнь (Республика Молдова)*. 2013. № 8/4. С. 141–145.

5. Осадчий С. Ю. Загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель трубопровідного транспорту. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2013. № 3 (03). С. 62–64.

6. Осадчий С. Ю. Особливості правового регулювання використання та охорони земель трубопровідного транспорту за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 171–173.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Осадчий С. Ю. Держава як власник земель трубопровідного

транспорту. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 – 11 травня 2013 р.). Одеса : Причорноморська фундація права, 2013. С. 103–106.

8. Осадчий С. Ю. Визначення юридичної особи як суб'єкта речових прав на землі трубопровідного транспорту за законодавством України. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 – 12 травня 2013 р.). Харків : Асоціація аспірантів-юристів, 2013. С. 102–104.

9. Осадчий С. Ю. Деякі питання охорони земель трубопровідного транспорту. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 1 – 2 червня 2013 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. С. 59–61.

10. Осадчий С. Ю. Загальні питання адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 2 червня 2013 р.): у 2-х томах. Т. 2. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. С. 14–16.

11. Осадчий С. Ю. Правові питання використання земель трубопровідного транспорту. *Актуальні питання реформування правової системи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16 – 17 червня 2017 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С. 177–180.

АНОТАЦІЯ

Осадчий С. Ю. Правові засади використання та охорони земель трубопровідного транспорту. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному теоретичному дослідженню правових засад використання та охорони земель трубопровідного транспорту.

У науковій роботі здійснено історико-правовий аналіз

становлення та розвитку законодавства, що регулює відносини у сфері використання та охорони земель трубопровідного транспорту, а також досліджено правові засади функціонування трубопровідного транспорту як складової транспортної системи. Визначено поняття й склад земель трубопровідного транспорту, охарактеризовано правові форми використання та охорони земель трубопровідного транспорту.

У дисертації проведено комплексний аналіз правовідносин щодо використання земель трубопровідного транспорту. Розкрито об'єктно-суб'єктний склад правовідносин щодо використання земель трубопровідного транспорту, визначено передумови виникнення права користування землями трубопровідного транспорту. Проведено науково-теоретичний аналіз порядку припинення права користування землями трубопровідного транспорту. Обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів у сфері правового регулювання використання та охорони земель трубопровідного транспорту. Визначено правові заходи охорони земель трубопровідного транспорту та здійснено їх класифікацію. Досліджено правовий режим земель охоронних зон.

Ключові слова: землі трубопровідного транспорту, частина земельної ділянки, охоронна зона трубопровідного транспорту, об'єкт магістрального трубопровідного транспорту, земельний сервітут, суперфіцій.

АННОТАЦИЯ

Осадчий С. Ю. Правовые основы использования и охраны земель трубопроводного транспорта. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексному теоретическому исследованию правовых основ использования и охраны земель трубопроводного транспорта.

В диссертационной работе осуществлён историко-правовой анализ становления и развития законодательства, регулирующего отношения в сфере использования и охраны земель трубопроводного транспорта, а также исследованы правовые основы функционирования трубопроводного транспорта как составляющей транспортной системы.

Определено понятие и состав земель трубопроводного транспорта, охарактеризованы правовые формы использования и охраны земель трубопроводного транспорта.

В диссертации проведён комплексный анализ правоотношений по использованию земель трубопроводного транспорта. Раскрыт объектно-субъектный состав правоотношений по использованию земель трубопроводного транспорта, определены предпосылки возникновения права пользования землями трубопроводного транспорта. Проведён научно-теоретический анализ порядка прекращения права пользования землями трубопроводного транспорта.

Обоснованы предложения по внесению изменений и дополнений в нормативно-правовые акты в сфере правового регулирования использования и охраны земель трубопроводного транспорта. Определены правовые меры охраны земель трубопроводного транспорта и осуществлена их классификация. Исследован правовой режим земель охранных зон.

Предложена периодизация становления и формирования законодательства в сфере использования и охраны земель трубопроводного транспорта и охарактеризованы периоды: досоветский (с конца XVIII века до 1917 г.); советский (с 1917 г. до 1990 г.); современный (с 1991 г. по настоящее время).

Определено, что под охранными зонами объектов трубопроводного транспорта следует понимать совокупность земельных участков, прилегающих к землям, предназначенным для размещения объектов трубопроводного транспорта, в пределах которых устанавливаются особые условия использования земельных участков, обуславливающие ограничение прав субъектов земельных отношений и которые обеспечивают сохранение, прочность и устойчивость объектов трубопроводного транспорта, а также охрану земель.

В диссертации предлагается в законодательном порядке отказаться от титула права постоянного пользования землями трубопроводного транспорта, что ограничивает возможности рационального использования земельных участков его субъектами, а возможность иметь земельные участки на праве собственности должна быть признана за всеми лицами, в том числе за государственными и коммунальными предприятиями, учреждениями и организациями.

Осуществлено теоретическое разграничение оснований прекращения права пользования земельными участками, занятыми объектами трубопроводного транспорта, на безусловные и условные. Доказана необходимость юридического оформления размещения

подземных трубопроводов посредством установления земельных сервитутов.

Обосновано тезис, что содержание понятия «охранная зона» определяется юридически значимыми признаками охранных зон, а объём понятия – количеством охранных зон, выделенных на основании установленных признаков из множества зон с особыми условиями использования территорий. Правовой режим охранных зон составляет совокупность особых условий использования земель и других природных ресурсов, охраны окружающей среды, охраны объектов, вокруг которых установлена охранная зона, охраны жизни и здоровья граждан, проживающих или осуществляющих трудовую деятельность на территории охранной зоны, их социальных гарантий и льгот.

На основании анализа актуальных проблем правового регулирования режима охранных зон и нарушений правового режима их земель предложены мероприятия по совершенствованию действующего законодательства и правоприменительной практики.

Ключевые слова: земли трубопроводного транспорта, часть земельного участка, охранная зона трубопроводного транспорта, объект магистрального трубопроводного транспорта, земельный сервитут, суперфиции.

SUMMARY

Osadchii S. Y. Legal principles of use and protection of lands of pipeline transport. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialization 12.00.06 «Land Law; Agrarian Law; Ecological Law; Natural Resources Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the complex theoretical study of the legal principles of use and protection of lands of pipeline transport.

The historical and legal analysis of formation and development of legislation regulating relations in the field of use and protection of pipelines, as well as the legal principles of operation of pipeline transport as an integral part of the transport system has been carried out in the scientific work. The concept and composition of pipelines 'land are defined; legal forms of use and protection of pipelines' land are described.

In the dissertation the complex analysis of legal relations concerning use of lands of pipeline transport is carried out. The object-subject structure of legal relations concerning the use of pipeline transport lands is revealed, as

well as preconditions for the origin of the right to use pipelines are determined. The attention is also paid to the scientific and theoretical analysis of the termination of the right to use land pipelines. The proposals on amendments and additions to regulatory legal acts in the field of legal regulation of the use and protection of pipelines are grounded. The legal measures for the protection of pipelines were determined and their classification was made. The legal regime of lands of security zones was established.

Key words: land of pipeline transport, part of land plot, security zone of pipeline transport, main pipeline transport object, land easement, superficies.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук, доцент Гордєєв В. І.

Підписано до друку 12 березня 2019 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № 406.

Друкарня

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77